

տեսնեմ, դու պզտիկ ես և չես հաւա-
սարիր իմ տեսութեանս. վասն զի յետ-
նածին ես, բնութեան և ժամանակին
ուժը տկար ինչա՞ծ է վրադ. լեզուդ ալ
թոթով և անկատար է, արեւելեան լե-
զուաց ընդարձակութիւնն չունիս, որ
մտքի ալ ընդարձակութեան պատճառ-
էն երբ մշակուին: (Եւ այս սակայն այս-
օր կրնաս դու ինծմէ աւելի տեսնալ
և կը տեսնես, ինչու որ իմ հսկայ ու-
սերուս վրայ ելած՝ անկէ կը նայիս, և
այն ատեն իմ գլխէս վեր կը բարձրա-
նաս. բայց միշտ ինծմով ինծմէ կը բար-
ձրանաս. ես քեզմով չեմ եղած, դու
ինծմէ եղեր ես:

Արեմն սիրելի և հարազատ պզտի-
կըսայր, աննախանձաբար տեսնելով
իմ կունձմտած կերպարանքիս տակ այս
մեծ և գովելի յատկութիւններս՝ մի գո-
ռոգութեամբ ու արհամարհանօք՝ հա-
տա անուշութեամբ և խոնարհամտու-
թեամբ մը եկու ընծայելու ինծի այն
լոյսն՝ զոր ինծմէ մուրացեր ես: Ես ալ
քօղ մը քաշելով քու անհանդարտ բնա-
ւորութեանդ, անձնասիրութեանդ և
ծեքծեքական սովորութեանցդ, գովե-
լով կը մեծարեմ գեղեցիկ բարեմասնու-
թիւններդ, ուսումնասէր փոյթդ, հնա-
րագէտ արուեստաւորութիւնդ, վայե-
լուչ քաղաքավարութիւնդ, հաստատուն
օրէնքներդ, ազնուական ընկերութիւն-
ներդ, և հաղորդական հնարքներդ: Ես
ասոնցմով զքեզ մեծարելով և նախա-
պատուելով քան զիս՝ չեմ տարակուսիր
որ դու ալ իմ վրաս եղած բարեմասնու-
թեանց յարգող ըլլաս, կարեկից՝ պա-
կասութեցս, և իբրեւ աշխոյժ եղբայր՝
տարիքը առած եղբօր մը ձեռք տաս
բարեմտաբար գործակցելու, և իրարու
օգնելու իւրաքանչիւր իր առաւելու-
թեամբքն, որով միաբան յառաջ եր-
թայ մարդկութիւնն:

ԲԵՒԹՈՒՏՔ. — ԲՏաւասիկ՝ նշան
հաւանութեան ըսածներուդ՝ իմ աջս:

ԲԵՒԵԼՔ. — ԲՏաւասիկ իմն ալ.
կեցցես քաջդ Բրեմուտք Լուսնկալ:

ԲԵՒԹՈՒՏՔ. — Կեցցես մեծդ Բ-
րեւելք Լուսաբուղիս:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՊԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՇԱԿՈՒՆԻՐ 1

Գ.

Վաղարշակ:

ԵՐԱՆՏԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ազնուական
զգացումը այնչափ բնական է մարդուս
որ չի կրնար մէկը աս գեղեցիկ մարդա-
վայելուչ առաքինութենէ հրաժարիլ
առանց բոլորովին մարդկութենէ ալ
հեռանալով ինքզինքը անբանից կարգը
գնելու: Եւ կը տեսնենք թէ որչափ որ
աւելի ծագկած է աս առաքինութիւնը
ազգի մը մէջ, նոյնչափ աւելի առաջ
գնացեր է նոյն ազգը քաղաքականու-
թեան ու մարդկութեան կողմանէ: Աւ-
տի աս պատճառաւ է որ իմաստուն ժո-
ղովուրդներ իրենց իւրացի դաստիարա-
կութեանը գլխաւոր ու հարկաւոր մասը
համարեր են ու կը համարին իրենց գիւ-
ցազանցը ու առաքինեացը յիշատակնե-
րով արթնցնել պատանեացու երիտա-
սարդաց եռանդուն միտքը, ազդելով
քաղցր երախտագիտութեան մը հետ
իրենցնաւ ազնուական նախանձաւորու-
թիւն մը:

Չկայ աշխարհքիս վրայ այնպիսի գե-
րագոյն աստիճանի երախտիք մը, որ
ամբողջ ազգի մը սիրտը իրեն գրաւէ
ինչպէս գլուխ ըլլալ ժողովրդեան մը,
օրէնսդիր ու հայր հայրենեաց սեպուիլ
ազգի մը՝ երջանկագոյն կենաց ճամբայ
ցուցնելով անոնց: Եւ յսպիսի դիւցազն
մը եղաւ մեր հայոց Վաղարշակ Թա-
գաւորը: Վաղարշակայ օտարազգի ըլ-
լալն իր առաքինութեանցը յարգը չարսկ-
սեցնելէն ի զատ նոր փայլ մըն ալ աւել-
ցուց իր ազնուական ոգւոյն, որչափ որ
մեծ է օտարէ մը ընդունած բարիքը քան
հօրէ մը կամ եղբօրէ: Վասն զի հայկ՝

իբրև հայր ընտանեաց՝ ազատեց որդիքը ու թողունքը օտարին բռնու թեհէն, իւրամիր հայրենի ժառանգութիւնը փառաւորեց աշխարհակալ քաջութեամբը, Տիգրան գեղեցիկ առաքինութիւններովը ճոխացուց զանիկայ ու մեծ փառքի հասցուց. բայց Վաղարշակ իբրև նոր ու չնաշխարհիկ դիւցազն բնական պարտքէն վեր առաքինանալով ազատարար երեցաւ հայաստանի:

Վաղարշակ՝ թոռն, որդի ու եղբայր այն Վասլաւիկ տոհմին մեծանուն դիւցազանցը՝ որոնք ազատեցին Միան Յունաց ծառայութենէն, անոնց դիւցազնական թագաւորավայել քաջութեանցը արժանաւոր ժառանգ ըլլալով ու բաժանակից, իր բոլոր ապագայ փառացը ու անուանը անմահութեանը ըսկիզբն դրաւ ազգի մը երջանկութիւնը՝ զոր դեռ չէր ճանցած. և թողուլ հայաստանի մէջ իբրև յաւիտենական կոթող իր գերագոյն գործոցը անմահ յիշատակը:

Բաւական եղաւ Վաղարշակայ միայն համբաւը ժողովելու իր դրօշուն տակ հայոց քաջ իշխանքը ու կտրիճերիտասարդքը, որ իբրև հասարակաց բարերար ու ազատիչ հայրենեաց ընդունեցան զինքը: Վաղարշակայ թշնամին էր Սորփիւղիկէս քաջ ու զօրաւոր մարդ, բայց բռնաւոր. Վաղարշակ ազգի մը երջանկութեանը համար կը կռուէր, Սորփիւղիկէս իր գոռոզ ու անցաւոր փառացը համար. կը յարձակէ Սորփիւղիկէս իբրև արիւնարբու վագր մը, բայց հայկազն քաջազունքը ազատելով Վաղարշակը անոր ձեռքէն կրկին կը պարգևեն հայաստանի իրեն ազատիչը, ցուցնելով որ թէպէտ և չեղաւ իրենցմէ նոր հայկ ազատարար հայրենեաց, դունեայ իրենց քաջութեամբը կը շնորհեն ազգին իրեն օտարազգի ազատարարը: Ինչպէս բռնաւորը, կոտորեցան թշնամիքը, ու բոլոր հայաստան սիրով ընդունեցաւ իր թագաւորը:

Տեսնելով Վաղարշակ իր նոր ժողովրդեան սիրոյ կապը իրեն հետ, առաքինի հաճութեամբ մը զուարճանալով

հաւասար ամենուն վրայ, իբրև սիրելի որդւոցը վրայ կը տարածէր իր խնամքը: Եւ ուզելով երկարատեւ խռովութիւն պատերազմներով շփոթեալ ազգը նոր բարեկարգութիւն մը կարգի դնել, ու իր նորահաստատ տէրութեանը հիմը իւր դարութեան և () ընաց վրայ հաստատել և Վարդաց, նախ իրմէ և իր արքունեացմէն սկսաւ: Եւ ամացուց ասով թէ որմէկը խեղճով ուրիշի կ'ուզէ կարգադրելու, նախ իր անձին պէտքէ կարգ դնել իշխանի մը, ժողովրդեան առաջնորդի մը չկայ այնպէս զօրաւոր օրէնսդրութիւն ինչպէս իր օրինակը: Եւստի նախ իր անձին ու իր արքունեացը բարեկարգութեան օրէնքները հաստատեց, իր ամէն գործքերը կարգի մէջ դրաւ, օրուան ժամերը ճիշդ բաժնելով իր թագաւորական պարտուցը ու առանձին մարդավայել զուարճութեանցը համար: Եւրով կը տեսնանք թէ որչափ վայելուչ է մարդուս իր գործքերը կարգի վրայ առնուլ, և որչափ հարկաւոր է աւոր որ ուրիշի պիտի հրամայէ՝ սորմէ նախ անձին հրամայել:

Եւ գիտցաւ Վաղարշակ թէ տկար է մարդ ու խիստ դիւրին սխալելու՝ մանաւանդ իշխան մը իր հրամաններուն մէջ, թէպէտ և որչափ կարելի է խելացի ըլլայ. ուստի զարմանալի իմաստութեամբ մը ընտրեց երկու աղաբար յիշեցնող, մէկը՝ երբոր թագաւորը մարդկօրէն կրիւք արդարութիւնը ոտքի տակ ձգէ չափազանց վրէժխնդրութեամբ, երկրորդը՝ երբոր արդարացի վրէժխնդրութեան մէջ թուխայ:

Եւ արձեալ Վաղարշակ ամէն քաղաք ու գիւղ արդար ու առաքինի մարդիկ դատաւորներ դրաւ: Եւ իր աս գեղեցիկ օրէնքներովը իմացուց բոլոր իր ժողովրդեանը և մանաւանդ բոլոր մարդկութեան, թէ առաքինի թագաւորի մը ու ժողովրդեան առաջնորդի մը իշխանութեանը ատեն օրէնք կը թագաւորէ ու արդարութիւն և ոչ մարդ: Եւ արդկութեան իրաւունքը լաւ ճանցաւ Վաղարշակ և ուզելով միացնել աս բնական իրաւունքը քաղաքական ընկերութեան

վայելչութեան կատարել՝ սահմանեց որ թէպէտ իշխանք, քաղաքացիք ու գեղացիք նոյն իրաւանց հաւասար մասն ունին, միայն կրտսերը պատուով մեծին, ու մեծը սիրով առ կրտսերը քաղաքական վայելչութեան պարտքերնին պիտի լեցնեն. որովհետեւ որ սովորաբար մեկուն պակասութիւնը, երկրորդին ալ պատճառ ըլլալով՝ ընդունայն է անկէջ վերջը իրարմէ գանգատիլը:

Եւ բարեկարգութեանց օրէնքներէն ի վատ բոլոր կառավարութեան կերպը նորէն կարգադրեց, թագադիր իշխանէն ու իր փոխարքայէն սկսեալ նախարարութիւնները ու կարգաւորեալ զօրքը հասարակաց ու աշխարհքին ապահովութեանը համար:

Եւ գիտցաւ ի աղարչակ թէ կրօնքն է հիմն ու հաստատութիւն մարդկային քաղաքական ընկերութեան ու երջանիկ կենաց. ուստի իր հեթանոսութեան ժամանակին յարմար՝ մեծ փոյթ ունեցաւ կրօնից ծաղկելուն, մեհեաններ կանգնեց ու քուրմեր հաստատեց, ու գիտնալով որ ժողովրդեան դիմացը կրօնից պաշտօնէից յարգանքը կրօնքին մեծարանացը հետ մեծ կապ ունի, քուրմերը ազնուական նախարարաց պատուոյն հաւասարցուց: Եւ այնպիսի հեթանոսութեան խաւարեալ դարուն մէջ, հիմակուն խելացի քաղաքականութեան բարակութեան հասնելով՝ կրօնից ազատութիւն ալ տուաւ ՚Ազարատ թագադիր իշխանին, որ չէից գերութենէն ըլլալով ճշմարիտ աստուածապաշտ էր: Եւսպէս քիչ ժամանակի մէջ Հայաստան՝ բոլոր արեւելեան ազգաց մէջ ամենէն ծաղկած կիրթ ժողովրդոց մէկը եղաւ:

Ի աղարչակ չաւականանալով իր դիւցազնական առաքինութեամբքը, որով կարծես նոր մեծ ու ազնուական ազգ մը աշխարհքիս վրայ երևցուց, չուզեց ըսուիլ բարբարոս ազգի մը օրէնսդիր ու ծաղկեցընող, որ թերեւս ուրիշ թագաւոր մը ասով իր փառասիրութիւնը գոհ ընելու կը ջանար, այլ տեսնելով ազգին ազնուական կերպը, որով կը

ցուցնէին թէ քաջ նախնեաց սերունդք են, ուզեց ստուգել պատմութեամբ. ու արթնցուց ժողովրդեան ոգին թէ Հայկայ, Արամայ ու Տիգրանայ որդիք են, ու վառեց անոնց սիրտը նախնաձաւոր ըլլալ իրենց նախնեացը, որով ինքը իրաւամբ մասնակից եղաւ իր նախորդ գիւցազանց փառքին, զոր ժամանակին ժանգոտ ժանիքէն ազատեց. ու սիրելի եղաւ իր ցեղովը ամբողջ ազգի մը, ու նուիրական ընծայեց իր տոհմին Աշխիշի անունը, որով ոչ ժամանակ մը միայն, այլ և 2000 տարիէն վերջն ալ դեռ քաղցր կը հնչէ հայրենասիրաց ականջը ի աղարչակ անունը, Արշակունեաց անուանը հետ:

Հ. Ա. ՃԱՐ.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Պարագաններու վրայ գեղեցիկութիւն:

Հիւս ու նոր մատենագրութեանց ապաստանարանը, մարդկեղէն հանձարոյն ազնիւ ու հաւատարիմ աւանդապահքն գրատունները եղած են: Եւնեց մէջ մարդուս իմաստութիւնը, մտաց գերազանցութիւնը ու ինչուան յիմարութիւնն ու մոլորութիւնները իբր խրատ և ժառանգութիւն ապագայից կը յաւերժանան, և տգիտին վարժապետ ու իմաստնոյն օգնական ու ձեռնտու կ'ըլլան: Եւսոս որ ժամանակ ու տեղ եղեր է որ գրոց յարգը ճանցող կամ ամենեւին չեն եղած և կամ թէ քիչ հոգի գտուեր է. ինչ բռնաւորներ, քանի անգութ ձեռքեր՝ հազարաւոր տարիներու գոնձը, բիւրաւոր մտաց երկունքը՝ սրով, կրակով, աւարառութեամբ, գետը նետելով, պատերու մէջ հիւսելով, պատըռտած՝ տղայոց ձեռքը խաղալիք տալով, կամ թէ եղծանելով ու անարգ բաներու գործածելով ոչընչացուցեր են. և այն անուններն որ յաւիտեան անմահանալու արժանի էին՝ անդառնալի մոռացութեան